

EROTIEK

Serie nieuwe gaven van de Geest

Met het Hoogfeest van Pinksteren, beste, lieve mensen - Pentecostes, vijftigdagenfeest, vijftig dagen na Pasen: de voltooiing van Pasen - weten we in onze geloofstraditie vaak minder raad dan met Kerstmis en Pasen. De mooie pinksterdagen zijn voor velen van ons vooral een gelegenheid om extra van lente of zomer te genieten. In de Joodse traditie wordt zeven weken na Pasen gevierd dat God aan Mozes de tien geboden schonk, de grondwet van het Rijk van God in deze wereld, Gods grootste gave aan het volk onderweg. De Pinkstergaven die wij als Christenen ook zeven weken na Pasen vieren zijn er om de beleving van die grondwet te vergemakkelijken, mogelijk te maken. In onze traditie zijn dat vooral Wijsheid, Kracht en Troost, gaven die de mensheid altijd nodig zal hebben, wil Gods Rijk werkelijk onder ons komen. Daar hebben wij in onze gemeente de afgelopen weken nieuwe gaven aan toegevoegd: Waarachtigheid, Gelijkheid, Vrijheid en ook Humor en Fantasie: allemaal ervaringen of eigenschappen van de geest die de mensheid de laatste eeuwen bijzonder dierbaar zijn geworden, waardoor wij ook als moderne mensen in staat worden gesteld om Gods grondwet lief te hebben en te volbrengen. Dat in die rij van gaven van de Geest ook erotiek thuishoort, zal sommigen van ons misschien vreemd in de oren klinken. Voor ons staat 'geest' veelal voor het 'hogere': voor waarheid en goedheid, voor wetenschap, kunst, literatuur. Erotiek met het lichaam in de hoofdrol lijkt daar minder mee te maken te hebben. Toch ervaren wij allemaal steeds opnieuw dat erotiek veel met ons geestelijk welzijn te maken heeft, ja, dat de manier waarop wij met erotiek omgaan vaak beslissend is voor wat wij van ons leven maken. Geest en lichaam bestaan niet zonder elkaar. De verlangens van het lichaam dragen de verlangens van de geest. Literatuur, film, internet-chats, het succes van porno, en vooral de verborgen fantasieën van ieder van ons getuigen daar van. Jammer genoeg voor ons, kerkgangers wordt er in de evangeliën over lichamelijke verlangens alleen zijdelings gesproken. In de Islam is dat soms anders: wanneer in de islamitische traditie aan Mohamed gevraagd wordt wat in het leven echt belangrijk voor hem is, antwoordt de profeet zonder blikken of blozen: 'Vrouwen, en geuren, en gebed'. Zo'n uitspraak leggen de evangelisten niet aan Jezus in de mond. Zij laten hem geboren worden uit Heilige Geest, en die Geest blijft Jezus' levensverhaal bepalen. Wanneer Hij aan het eind van zijn leven moet constateren dat zijn leerlingen hem eigenlijk niet begrepen hebben, zegt hij, bijna gelaten, dat het goed is dat hij weggaat, dan kan diezelfde Heilige Geest na zijn dood zijn volgelingen een beter begrip bijbrengen van Gods bedoelingen met de wereld. Toch vinden mensen van 2021 het soms jammer dat het voor de evangelisten niet belangrijk was ook iets te vertellen over wat er in Jezus aan lichamelijke verlangens leefde. Die heeft hij natuurlijk wel gehad.

De Joodse Bijbel heeft gelukkig wel duidelijke ideeën over erotiek, en niet alleen in twee van de tien geboden, en in het beroemde Hooglied. In het boek Genesis zien we, op de laatste dag van de schepping, Gods Geest in haar scheppingswerk als het ware een erotisch hoogtepunt bereiken: zij maakt een man en een vrouw die voortaan samen Gods werk mogen voortzetten. Samen zullen zij de meest scheppende en tegelijk mooiste daad stellen die mensen geschonken is, de verwekking van een kind, straks dus van een volk. Die goddelijke erotiek zal ook onze scheppingskracht in wetenschap, kunst, sport, in alles wat mensen in beweging zet, blijven kleuren en ondersteunen. Paulus zal ons zelfs heel prachtig 'tempels van de Geest' noemen. Hij zei er niet bij dat ook tempels op fundamenten gebouwd worden. Ons geestesleven bestaat niet zonder de erotiek van ons lichaam. Zo zit het leven, zo zit Gods schepping in elkaar: erotiek is hoogtepunt én blijvende onderstroom van alle schepping. Wij ervaren daarom een niet aflatende behoefte en noodzaak mensen en dingen nabij te zijn, aan te raken, bij iets of iemand te horen: de afschuw van de leegte, van niet te kunnen of mogen aanraken, nergens bij te horen, is vanaf onze geboorte één van de grote angsten van de mens. Het huilen van een baby is daar de eerste manifestatie van, de klachten in de kamer van de psychiater gaan daar nog altijd over. Samen dansen en elkaar aanhalen is in alle tijden en alle beschavingen een duidelijk antwoord op die angst. Met soms zelfs het stille, onmogelijke verlangen in elkaar te mogen opgaan. Net als geboren worden en dood gaan behoort seksuele eenwording tot de hoogtepunten van het leven. De dichter verwoordt dat heel prachtig: 'Eén enkel mens kan voor een ander mens volstaan om betreffende de gehele wereld in zekerheid te verkeren' (Nijhoff).

Dat alles hebben we dus te danken aan de tastzin, ons meest fundamentele zintuig dat over het gehele lichaam verspreid ligt. 'Een onaangeraakt lichaam is een ongelukkig lichaam', las ik deze week in de krant. Dat is maar ten dele waar, denk ik, Heel veel mensen die vrijwillig hebben gekozen voor het celibaat zijn niet ongelukkig, en de vele mensen, ook onder ons, die er wel onder lijden niet genoeg aangeraakt te worden, vinden oplossingen en compensatie voor dat grote verdriet in hun werk, in andere gaven van de geest. Maar onze door God geschapen natuur blijft, hoe dan ook, een erotisch geladen natuur die wil en moet aanraken, dingen en vooral ook mensen. Aanraken is ook het enige dat overblijft als onze ogen, onze oren niet meer functioneren. Tijdens de coronacrisis maken we aan den lijve mee hoe vreselijk het kan zijn elkaar niet meer te mogen aanraken. Ons verlangen naar contact, verbinding, eenheid heeft momenteel heel wat te verduren. En verlangen naar eenheid is de drijvende kracht achter alle leven, alle schepping. Het geheim van de erotiek is groot: eenheid die zich mededeelt, zich ontvangen laat, alles wil doordringen. Dat geheim zijn mensen steeds opnieuw, in vele talen liefde gaan noemen, en de grootste ontdekking of openbaring van religie is geweest dat God zelf die Liefde is, moet zijn, wil zijn. Mystici en idealisten zijn mensen die dat geheim achter alle leven, alle geest, alle erotiek, het beste aanvoelen en beleven.

Gevaar is natuurlijk dat we dan vergeten dat erotiek als gave van de Geest ook een opgave is waarmee we vaak maar heel gebrekkig hebben leren omgaan. Mensen hebben vanaf het begin angst gekend voor de complicaties en gevaren die erotiek als opgave met zich meebrengt. Erotiek zouden we de beste gave van Gods

Geest kunnen noemen. Maar corruptie van het beste leidt juist ook hier tot het slechtste. Hebzucht, heerszucht, egoïsme - al die slechte geesten die ook in ons leven - tasten ons erotisch fundament vaak heel ontluisterend aan. De mysterieuze realiteit die we vroeger 'erfzonde' noemden, betreft nogal eens de moeizame relatie in ieder van ons tussen wat onze geest weet en zou willen en wat ons erotisch lichaam aan verlangens koestert. Beide zouden het liefst met elkaar in vrede leven, maar meestal zijn er jaren van groei en vaak ook pijnlijke ervaringen nodig om die opgave te vervullen en die twee met elkaar in harmonie te brengen.

De Griekse mythologie vertelt over het ontstaan van die harmonie een heel wijs sprookje: over krachten - goden - die in iedere man, iedere vrouw leven: over Eros, de jonge liefdesgod van het lichaam, en Psyche, de godin van de ziel of de geest. In dat sprookje ontmoeten Eros en Psyche elkaar op jonge leeftijd, worden verliefd op elkaar, gaan met elkaar naar bed, allemaal in het donker, in het geheim - de andere goden worden er buiten gehouden. Het verhaal vertelt dat Eros, jong en vurig, in al zijn heftigheid nog niet gezien en begrepen kan worden door de onvolgroeide Psyche. Psyche moet beloven Eros lief te hebben zonder hem te zien, te begrijpen, hoe moeilijk dat ook voor haar is. Dat bestaan in een dark room kan zij uiteraard op den duur niet aan. Zij wil licht, wat is Psyche, wat is onze geest immers zonder licht? Ze gaat, heel verstandig, over haar probleem praten met haar vriendinnen, die begrijpen het ook niet, en zijn natuurlijk ook jaloers op Psyche. Ze zeggen dat die jonge Eros een gevaarlijk monster zou kunnen zijn. 'Pas op, seks kan gevaarlijk zijn!', riepen de predikanten uit mijn jeugd zonder ophouden. Hoe dan ook, Psyche wil weten, verbreekt haar belofte, en op zeker nacht wanneer Eros slaapt, steekt ze een olielampje aan, kijkt en ontdekt tot haar vreugde dat de geliefde naast haar van een goddelijke schoonheid is. En natuurlijk gaat er dan iets mis: uit het lampje lekt een druppel olie op het mooie, blote lichaam van Eros. Die wordt wakker, ziet wat er aan de hand is, wordt kwaad, loopt weg, en laat Psyche alleen achter. Zij moet jarenlang op zoek naar Eros, moet rijnen, groeien.

Ik bespaar jullie de rest van het verhaal dat gaat over krachten in ieder van ons die in harmonie moeten komen, een leerproces dat iedere vrouw, iedere man moet meemaken.. Het verhaal heeft gelukkig een happy end. Eros en Psyche huwen in het bijzijn van alle goden en godinnen en zijn voor altijd gelukkig. Het kan dus goed komen met die erotiek.

Ik keer nu dus snel terug naar de Bijbel. Ook in onze traditie, weten we, hebben Erotiek en de Geest het vaak moeilijk met elkaar. Het evangelieverhaal helpt daar dus niet echt bij. En toch zouden wij in 2021 graag meer weten over Jezus' relatie met Maria Magdalena, of met Johannes. Maar het evangelie gaat over Jezus Messias die leeft voor meer gerechtigheid onder de mensen, niet over erotiek, Erotiek wordt in die tijd, die cultuur, als vanzelfsprekend verondersteld. Wij denken meer en vooral anders na over erotiek dan de mensen die de Bijbelboeken schreven. Duidelijk is wel dat het Jodendom en later ook de Islam aan erotiek een vanzelfsprekende eerste plaats zijn blijven geven, jammer genoeg vaak ten nadele van de vrouw, maar in die patriarchale tradities gebeurt niet wat we in het Christendom vanaf het begin wel aan de hand is, worden erotiek en lichamelikheden niet achtergesteld bij zogeheten hogere idealen. Binnen het Christendom zijn onthouding, celibaat en kloosters dan ook steeds belangrijker geworden.

Daarmee heeft onze christelijke traditie Gods schepping vaak niet genoeg geëerbiedigd. Zij is fout geweest, heeft met haar wantrouwende opstelling tegenover erotiek de Bijbel op dit belangrijke punt niet begrepen. Eeuwenlang is een beter inzicht maar tot enkele verlichte Christelijke gelovigen doorgedrongen. Pas de laatste halve eeuw lijkt de gehele Christelijk gemeenschap daar meer van doordrongen te raken. Dat veranderingsproces zal het geloofsleven van volgende generaties zeker anders kleuren dan het onze. En nogmaals, op dat punt hebben we zeker te leren van onze zustergodsdiensten, Jodendom en Islam, die, hoe teleurstellend ook in hun omgaan met de emancipatie van de vrouw, wel de erotiek centraal zijn blijven stellen in het religieus bestaan. Gelukkig is dus ook het Christendom aan het veranderen. Voor ons, hier en nu, is het waarschijnlijk allereerst zaak de resten van dat eeuwenlange onbegrip op te ruimen. We kennen ze maar al te goed, in sommige PKN Kerken, en vooral in de Rooms-katholieke Kerk: het verplichte celibaat van de priester, de vrouw die nog altijd geen voorganger of priester mag zijn, de homo en de lesbienne die deze maand weer vanuit Rome moeten horen dat ze zondaars zijn. Het is eigenlijk allemaal schandalig, veel schandaliger dan wij willen beseffen. Pinksteren vertelt ons iets anders. Het diepste streven van de Geest is Eenheid, de mensheid in al haar rijkdom en verscheidenheid één te doen zijn, elkaar nabij, scheppend nabij, dus ook erotisch nabij. Daarvoor bidt Jezus in zijn afscheidsrede: 'Vader, laat ze één zijn zoals wij één zijn'.

Als student leerde ik van de grote Dominicaan Thomas van Aquino dat de menselijke geest geschapen is naar Gods beeld en daarom in wezen streeft naar Waarheid, Goedheid, en vooral Eenheid. Thomas zei ook - heel fraai - dat wat mensen Schoonheid noemen de straling is van die drie: de straling van Waarheid, van Goedheid en natuurlijk van Eenheid. Over de Goddelijke straling zal het hier volgende week gaan. Laten we vandaag proberen dankbaar te zijn voor Eenheid die wortelt in erotiek, dankbaar in de eerste plaats voor alles wat, ondanks verdeeldheid, haat en wapengekletter in onze wereld, tot stand wordt gebracht door de liefde tussen man en vrouw, tussen vrouw en vrouw, man en man, door alle waarachtige liefde tussen mensen. Alleen met die liefde als fundament zullen waarheid en gerechtigheid onder ons groeien. Laat dat visioen ons bezielen wanneer we vandaag in de zon gaan wandelen.

Ik wil op deze mooie Pinksterdag tot slot alleen nog zeggen, met een variant op het woord van de apostel: 'Kindertjes, hebt geen angst voor erotiek, en bemint elkander'.

Henk Hillenaar